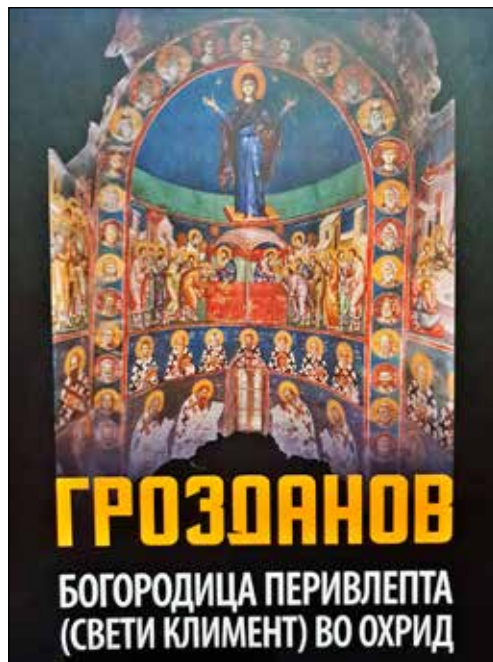

Јасмина С. Тирић

ЦВЕТАН ГРОЗДАНОВ, БОГОРОДИЦА ПЕРИВЛЕПТА (СВЕТИ КЛИМЕНТ) ВО ОХРИД, Македонска академија на науките и уметноста, Скопје 2018.

Крајем 2018. године Македонска академија наука и уметности постхумно је објавила књигу академика др Цветана Грозданова *Богородица Перивлепта (Свети Климент) во Охрид*. Књигу од 269 страна приредио је др Сашо Цветковић, док су рукопис рецензирани академици Георги Старделов и Владо Камбовски.

Књига је замишљена као антологија текстова академика Грозданова. У средишту његовог научног опуса налазио се Охрид као најтајанственији

пункт средњовековне историје и историје уметности на Балкану. Нуклеус његових истраживања је представљала црква Богородице Перивлепте у Охриду. Отуда је књига подељена на више поглавља: *Проучавање живописа цркве свети Климент; Прилози познавању средњовековне уметности Охрида; Охридске белешке; Илустрација химни Богородичиног акатиста у цркви богородице Перивлепте у Охриду; Визија светог Петра Александријског у живопису Богородице Перивлепте у Охриду; Циклус Богородичиног живота у цркви Богородице Перивлепте; Свети Атанасије Драчки у средњовековном живопису; О представи Богородичиног Ваведња у византијском сликарству око 1300. године; Идентификација светитеља у живопису наоса Перивлепте у Охриду; Попрсја архијереја у олтару цркве Богородице Перивлепте у Охриду; О идејно-тематским основама живописа Богородице Перивлепте у Охриду; Владарски портрети раних Палеолога у нартексу Богородице Перивлепте у Охриду; О живопису на северном зиду нартекса Богородице Перивлепте у Охриду; Страшни суд у цркви светог Климента у Охриду; Цртежи фресака Богородице Перивлепте.* Текстови су објављени билингвално, на македонском и француском (или српском и француском), пропраћени изузетно квалитетним репродукцијама у колору.

У процесу испитивања живописа цркве Богородице Перивлепте у Охриду посебан значај имало је чишћење фресака када су откривени потписи зографа што је у великој мери изменило токове истраживања византијског сликарства у времену Палеолога. У овој књизи су заправо објављени научни радови (укупно петнаест) посвећени иконографији и сликаном програму цркве Перивлепте у Охриду. Радови су настали у интервалу од 1965. до 2017. године и углавном су објављивани у проминентним научним зборницима радова и периодичним публикацијама. У време када су објављени, разуме се, представљали су значајне доприносе познавању комплексне иконографије и сликарства овог споменика византијске уметности и архитектуре. Свакако, може се говорити о иконографским истраживањима у којима аутор сагледава порекло, смисао и симболику сликаних тема и композиција, књижевне изворе, богослужбене предлошке, као и однос циклуса фресака и симболике композиција и њихово место у храму.

Велики број текстова је у вези са иконографијом и представама светитеља у оквиру живописа из 1295. године. У фокусу су теме из олтарског простора, старозаветне представе, праведници, Христови праобрази који чине његову генеалогiju, свети архијереји у апсиди међу којима су и свети Михаило Исповедник и свети Евтихије, заштитници и покровитељи зографа.

Визија светог Петра Александријског у протезису добила је најпотпунију студију уз истицање и анализу кључних иконографских особености које ову композицију издвајају као суштинску за разумевање олтарског програма из времена Палеолога, са наглашеном литургијском и евхаристијском симболиком. Сликана декорација Ђаконикона анализирана је тако да се први пут код Грозданова ишчитава програм овог компартиментa који садржи сцене из циклуса светог Јована Претече и делимично циклус

из живота Богородице, старозаветне сцене и пророке, а у зони где су свети архијереји налази се и тачна идентификација ђаконa Исаврија и епископа светог Астија, два словенска заштитника и покровитеља града Драча.

Из сликане тематике у наосу, академик Грозданов је изразио посебно интересовање за иконографију теме Ваведења Богородичиног и значај ове теме у уметности тринаестог и прве половине четрнаестог столећа. Значајан прилог представља и проучавање првог дела циклуса Живота Богородичиног чији текстуални предлошак се налази у апокрифном Јаковљевом јеванђељу. Грозданов је детаљно проучио овај циклус као и битне књижевне предлошке и утицаје из Цариграда.

Импозантна галерија светитеља у првој зони стојећих фигура посебно је анализирана у једном тексту где је академик Грозданов допунио идентификације појединих фигура доводећи их у контекст са манастирским статусом који је црква првобитно поседовала.

У иконографском програму нартекса Грозданов је посебно анализирао и објавио у засебним научним радовима старозаветне теме, Сан Навуходоносоров и књижевни текст из књиге пророка Данила. Тематика у непосредној близини северног портала нартекса и иконографија арханђела и светих лекара, а посебно се може издвојити текст у вези са представом историјских личности, византијских владара из Дамаскинове Божићне стихире као привлачне хипотезе у вези са идентификацијом портрета Михаила VIII Палеолога, Андроника II и Михаила IX, као и византијских принцепа насликаних заједно са црквеним архијерејима до Богородичиног престола.

Академик Грозданов је још од студентских дана био посвећен истраживањима живописа насталог у четрнаестом веку, како живписа насталог на прочељима фасада тако и параклисима. Његов дипломски рад, подробна студија сликарства Перивлепте, посвећен је историјским портретима под тремом Перивлепте. У том раду је тачно идентификовао цара Уроша и синове севастократора Бранка, Гргура и Вука, као и портрете Охридског архиепископа Григорија, Деволског епископа Григорија и архимандрита Јована, игумана манастира Светог Климента на Плаошнику. Ова идентификација личности бачила је ново светло на познавање духовне климе Охрида у четрнаестом столећу.

Од мањег значаја свакако није ни студија у вези са Богородичиним акатистом. То је можда једна од најподробније написаних студија у вези са Богородичиним акатистом. Уз велико знање, изузетну ерудицију академик Грозданов је анализирао насликане сцене са икосима и кондацимаа посебно се задржао на анализи уводне песме „Изабраној Војвоткињи“, јединственом сачуваном примеру средњовековне иконографије.

Своја истраживања фрескосликарства Богородице Перивлепте Цветан Грозданов је проширио и хронолошким фазама и дешавањима током османлијске владавине, дакле у поствизантијској уметности. Из тог времена је и композиција Страшног суда на западној фасади храма. Сложене и развијене структуре, ова композиција је анализирана кроз призму сличних примера из шеснаестог столећа, нарочито примера са територије Охридске архиепископије. Аутор је објавио и натписе са

историјском садржином који откривају време сликања Страшног суда крајем шеснаестог столећа. Такође објављени су и пропратни библијски текстови који допуњавају визуелну целину на западној фасади цркве.

Посебно поглавље књиге посвећено је графичкој документацији и илустративним прилозима, цртежи фресака, као и фотографије.

Објављени као антологија текстова, сабрани дакле у једну књигу, текстови академика Грозданова добијају целовитост попут монографије о иконографским проблемима цркве Богородице Перивлепте, једним од најзанчајнијих споменика византијске уметности с краја тринаестог столећа. Вођена изузетно аналитично и прецизно, са ерудицијом особеном за академика Грозданова, ова студија ће, са сигурношћу се може рећи, бити незаобилазна у свим будућим промишљањима над идејом и смислом храма Богородице Перивлепте, нуклеусом култа светог Климента Охридског.